

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.041
у Національній академії внутрішніх справ
03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію *Гетьман Анастасії Дмитрівни* «**Запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом**», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту дисертації та опублікованих за темою дисертації праць здобувача.

Актуальність обраної теми дисертації.

Останнім часом в Україні спостерігається зростання рівня кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням паспортів та інших важливих особистих документів, якими незаконно заволоділи правопорушники. В основному це відбувається при чиненні шахрайських дій в мережі Інтернет, на ринку нерухомого майна, у сфері банківського кредитування, в автомобільному бізнесі, при наданні туристичних послуг і послуг з працевлаштування, а також при вчиненні контрабанди, торгівлі людьми, незаконному переправленні осіб через державний кордон України та через лінію розмежування з тимчасово окупованими територіями в Донецькій і Луганській областях.

Розвиток цифрових технологій та електронного документообігу, прирівнювання цифрових документів, що посвідчують особу до паперових чи пластикових документів, дещо ускладнюють незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, що надалі використовується для протиправної діяльності. Однак чинна редакція ч. 3 ст. 357 КК України не враховує останніх змін до законодавства та певним чином обеззброює правоохоронні органи щодо запобігання даному виду кримінальних правопорушень. Маємо ситуацію, коли рівень розвитку суспільних відносин випереджає кримінально-правове регулювання.

Зростання рівня кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 357 КК України, суттєві складнощі у їх виявленні, запобіганні та припиненні, а також малодослідженість цього питання у вітчизняній кримінології, свідчать про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, а також про її теоретичну і практичну значущість.

Тема дисертації Гетьман А.Д. відповідає Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275).

Мета роботи – надання кримінологічної характеристики незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом та розроблення на цій основі системи науково обґрунтованих заходів і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності запобігання цьому виду кримінальних правопорушень. Вказана мета конкретизована у завданнях дослідження і реалізована у кінцевих висновках по дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується:

- узагальненням існуючих наукових досліджень запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом у кримінології та різних галузях права і використання їх результатів для порівняння із результатами авторського дослідження;

- опрацюванням актів національного законодавства у сфері попередження злочинності, а також міжнародних нормативно-правових актів і договорів, ратифікованих Україною;

- використанням даних міжнародних досліджень щодо стану злочинності, різних форм статистичної звітності правоохоронних органів, а також опрацювання значної кількості літературних джерел (277 найменувань);

– обраною методикою дисертаційного дослідження та застосованими для досягнення його мети загальнонауковими і спеціальними методами наукового пізнання, зокрема: порівняльно-правового (підрозділи 1.2, 3.1-3.4.); історико-правового (підрозділи 1.1. - 1.3.); соціологічного (анкетування) (розділи 1–3); статистичного (підрозділи 2.1-2.3, 3.3.);

– науковими доказами, здобутими за результатами авторських емпіричних досліджень (узагальнені матеріали 286 кримінальних проваджень (справ) щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, упродовж 2013– першої половини 2020 року; зведені дані опитувань 293 слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України Харківської, Київської, Одеської, Львівської, Чернігівської та Дніпропетровської областей, які безпосередньо здійснювали виявлення і розслідування таких злочинів; офіційні аналітичні звіти Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України.

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується:

– апробацією матеріалів дисертаційного дослідження на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах (ст. 11-13);

– відповідністю теоретичних положень сучасним доктринам, концепціям та стратегіям попередження злочинності та боротьби з нею.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в законотворчій, науково-дослідній, правозастосовній діяльності та навчальному процесі (ст. 24-25), що підтверджується актами впровадження результатів дисертаційного дослідження (ст. 276–278).

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 12 наукових працях, серед яких 4 статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових

з юридичних наук, дві статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, науково-метричній індексній базі даних Web of Science, 6 – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (277 найменувань на 30 сторінках) та 13 додатків на 30 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 284 сторінки, із них основний текст – 205 сторінок.

Новизна положень, які виносяться на захист полягає у наданні кримінологічної характеристики та розробці комплексу заходів запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом.

До найбільш вагомих наукових результатів, що становлять її новизну, належать такі:

- авторське визначення поняття важливого особистого документу, як такого, що виданий уповноваженим органом, який фіксує певний статус особи, містить інформацію про факти, які мають юридичне значення для фізичної особи, засвідчує суб'єктивні права його власника або звільняє його від окремих зобов'язань;
- проект Плану заходів запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом на період з 2020–2022 роки (ст. 266-272);
- віднесення до предмета незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом не лише паперових документів але їх цифрових аналогів, які формуються в Порталі Дія, зокрема е-паспорту, е-паспорту для виїзду за кордон, електронного посвідчення водія, які на законодавчому рівні за юридичною силою прирівняні до паперових;
- надану кримінологічну характеристику незаконного заволодіння

паспортом або іншим важливим особистим документом, що включає відомості про рівень, структуру, динаміку вчинення цих кримінальних правопорушень;

Заслужують на увагу пропозиції дисертанта щодо:

– визначення головних детермінант незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, зокрема соціально-економічних, морально-психологічних, політико-правових;

– імплементації зарубіжного досвіду запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом в Україні;

– комплексу заходів запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, індивідуальному та віктимологічному рівнях.

Відмічаючи позитивні сторони рецензованої роботи, *слід звернути увагу на деякі недоліки, дискусійні положення, а також висловити зауваження і побажання.*

1. Пропозиція авторки щодо індивідуалізації кримінальної відповідальності за вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом ч. 3 ст. 357 КК України, виглядає непереконливою і потребує належної аргументації. У чинній редакції ч. 3 ст. 357 КК санкція передбачає покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. На думку дисертантки, для підвищення ефективності запобігання досліджуваним кримінальним правопорушенням доцільно встановити штраф до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадські роботи на строк від вісімдесяти до двохсот сорока годин, або арешт на строк до трьох місяців.

Ідея підвищення ефективності запобігання вчиненню вказаного кримінального правопорушення шляхом посилення кримінальної репресії

виглядає сумнівною, позаяк кримінологами неодноразово доводилося про мінімальний вплив кримінальних покарань на утримання потенційними правопорушниками від протиправних дій.

Крім того, слід обґрунтувати необхідність збільшення штрафу у три рази, оскільки за даними дисертантки, найчастіше незаконне заволодіння паспортом та іншим важливим особистим документом вчиняють неплатоспроможні особи, які на момент протиправного посягання не працюють і перебувають на утриманні членів родини.

Водночас, доцільно було б запропонувати встановлення посиленої кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння паспортом та іншим важливим особистим документом з метою їх використання для вчинення інших злочинів.

2. В підрозділі 1.2. вказується про вивчення кримінального законодавства 14 зарубіжних країн і передового досвіду запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом. У зв'язку з цим слід назвати основні заходи кримінально-правового та кримінологічного впливу, які доцільно запровадити в Україні з метою зниження рівня цих кримінальних правопорушень.

3. Однією з новітніх тенденції розвитку злочинності під час світової пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 (SARS-CoV-2, 2019-nCoV) стало різке зростання кількості шахрайських дій з використанням мережі Інтернет. В умовах цифрової трансформації держави, запровадження електронного документообігу, різкого збільшення обсягу електронної комерції, правоохоронними органами багатьох держав констатується розвиток нового виду протиправної діяльності, пов'язаної із викраденням та використанням у злочинних цілях особистих даних про фізичну особу. Зараз для проведення банківських операцій, одержання кредитів, оформлення права на майно необхідно надавати паспортні та інші особисті дані про особу. Можливо, вже назріла необхідність ставити питання про криміналізацію незаконного заволодіння паспортними та іншими персональними даними, що

використовуються для подальшого вчинення злочинів? Бо, документи – це лише матеріальні носії інформації, а злочинцям потрібні персональні дані про особу.

4. Предметом дисертаційного дослідження стало кримінальне правопорушення, передбачене ч.3 ст. 357 КК України. Разом з тим, у дисертації неодноразово зазначається, що злочинці використовують незаконно отримані паспорти та інші важливі особисті документи для здійснення різних видів організованого злочинного бізнесу, пов'язаного із незаконною міграцією, переміщенням товарів і транспортних засобів через державний кордон України, орендою житла, одержанням банківських кредитів тощо. Під час захисту слід відповісти на питання: чи пов'язані запропоновані авторкою заходи спеціально-кримінологічного, індивідуального та віктимологічного запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом із заходами превенції щодо організованого злочинного бізнесу, про який неодноразово згадується у дисертації.

5. У підрозділі 3.2. «Спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом» пропонується запровадити в правоохоронну та превентивну діяльність стратегії запобігання злочинам, розроблені американськими кримінологами Р. Кларком та М. Фелсоном. Зокрема, йдеться про збільшення зусиль, які повинен докласти злочинець для здійснення злочину, збільшенні ризиків під час вчинення злочину та зменшення винагороди або вигод, які злочинець розраховує отримати від вчинення злочинного діяння. Однак положення зазначених стратегій не знайшли подальшої реалізації у заходах спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом. Не зайвим було б розкрити зміст указаних стратегій і показати, як саме їх можна використовувати у превентивній та запобіжній діяльності органів і підрозділів Національної поліції України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Проведений аналіз дисертаційної роботи дає можливість зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження «Запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом», подане на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її авторка **Гетьман Анастасія Дмитрівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент
Національної академії
правових наук України

Б.М. Головкін

